

Ольга ЛАГУТЕНКО

доктор мистецтвознавства, професор

НОВЕ СЛОВО ПРО УКРАЇНСЬКУ ВИШИВКУ

Т. В. Кара-Васильєва. Історія української вишивки.

К.: Мистецтво, 2008. — 464 с.: іл.

Тетяна Валеріївна Кара-Васильєва — доктор мистецтвознавства, член-кореспондент АМУ провідний фахівець у галузі народного мистецтва. Вона автор багатьох статей, рецензій, альбомів, посібників, а також 20 окремо виданих книг з питань теорії і практики декоративного мистецтва України та з української вишивки, які завжди є подією в нашому культурному житті.

Нещодавня її книга-альбом «Історія української вишивки», яка побачила світ у видавництві «Мистецтво», вперше в українському мистецтвознавстві повно і всебічно висвітлює цілісну картину історії вишивки від найдавніших часів аж до ХХІ ст., її регіональні художньо-образні та технічні особливості, розкриває роль і місце цього виду декоративного мистецтва в оформленні житла, одягу, в храмах, під час різноманітних свят і народних обрядів.

Т. Кара-Васильєва розглядає вишивку від найдавніших часів до сьогодення. Такий наскрізний погляд дає можливість усвідомити всі етапи творення цього орнаментального мистецтва різними народами на території сучасної України, стильові художні напрямки (бароко, рококо, модерн), що знайшли своє образне відтворення і вплинули на подальше формування шитва.

На мою думку, важливим є те, що дослідниця не лишає поза увагою як пласт народної вишивки, так і монастирське гаптування, а також шитво, створюване в панських маєтках, земських майстернях, артілях художніх промислів, детально аналізуючи кожне з них. Особливо цікавими є матеріали присвячені дослідженню вишивки початку ХХ ст. Дуже цінним у книжці є те, що поряд з детальним висвітленням художніх особливостей церковного та традиційного вишивання, вказується також на творчість художників-супрематистів, які черпали свої авангардні ідеї у джерелах народного мистецтва. Це, в першу чергу, такі яскраві особистості як О. Екстер, Н. Давидова, Н. Генке-Меллер, О. Прибильська. В роботі наведена цікава інфор-

мація про участь К. Малевича, О. Попової, М. Мухіної, О. Кульчицької у розробках нових моделей одягу з вишивкою, крім того, піднято питання про співпрацю художників-авангардистів із народними майстрами (Г. Собачко, Є. Пшеченко, В. Довгошия). Це був цікавий творчий експеримент, про який довгий час замовчували. Основним набутком цієї капітальної праці є виявлення національного стилю, який формувався в Україні на початку століття і зумовлював особливність нашого мистецтва впродовж всього століття.

Дослідниця розглядає народне мистецтво на тлі кардинальних змін в історії нашої країни — революційні події, дві світові війни, Голодомор, утиски національної своєрідності, зрушення в економіці та соціальному житті, здобуття Україною національної незалежності, які лишили слід у свідомості та мистецькій орієнтації народу.

Сьогодні мистецтвознавство потребує перегляду цілих періодів, художніх напрямків, а також творчості окремих митців, які замовчувалися і були викреслені з історії художньої культури. Книга «Історія української вишивки» — перше дослідження про вишивальне мистецтво України, базоване на сучасній концепції розвитку української культури.

Т. Кара-Васильєва у приватних колекціях, музеях знайшла і продемонструвала невідомі досі широкому загалу твори видатної художниці Олени Прахової, вишиті за ескізами М. Несторова, М. Васнецова, С. Котарбінського. Така широка панорама репрезентації вишивки дає можливість відчутти, що цей вид мистецтва був надзвичайно чутливим до всіх змін художньо-стильових напрямків, своєрідно інтерпретуючи й відтворюючи їх у своїй художньо-образній системі.

Авторка подає твори шитва у контексті образотворчого мистецтва — іконопису, портрету, живопису сучасних митців, тим самим підкреслюючи образну спрямованість вишивки, її спорідненість із загальним розвитком мистецтва. Відтак книга вигідно відрізняється від решти праць спорідненої тематики, що представляють українську вишивку виключно як народну.

Т. Кара-Васильєва знайомить також з однією з найбільш цікавих сторінок української культури — церковним шитвом (з XII по XX ст.). В роботі подано аналіз шедеврів світового значення: шитва XII ст. з розкопок Софії Київської, а також пам'ятки XVI ст. — так званий Золочевський фелон, плащаниця із Жиравки. Проте основна увага сконцентрована на корпусі пам'яток XVII–XVIII ст. Дослідниця наводить твори шитва з різних музеїв України: Львова,

Києва, Полтави, Чернігова, Ніжина. Аналіз церковного шитва впродовж цього часу засвідчує, що розвиток гаптування відбувався у нерозривній єдності із загальним розвитком усього образотворчого мистецтва, насамперед — гравюри, іконопису. Заслугою Т. Кара-Васильєвої є те, що вона вперше дослідила доробок видатних гравєрів XVII–XVIII ст. А. Тарасовича, І. Щирського, майстрів Лаврської іконописної майстерні у розвиток церковного гаптування.

На основі опрацювання архівних і літературних джерел, музейних матеріалів в книзі розкрито широку мережу центрів гаптування, якими були монастирські майстерні, зокрема Києво-Флорівської, Чернігівської П'ятницької, Ніжинської та ін. жіночих обителей. Особливий інтерес викликають сторінки, присвячені видатним гаптаркам — ігуменям Олені, Фотинії, матері гетьмана Мазепи Марії Магдалені (Т. Кара-Васильєвій вдалося розшукати їхні підписні роботи). Крім того, значну увагу приділено народним майстриням-вишивальницям минулого і сучасного. Авторка розкриває глибоку духовність української жінки, її колосальний творчий потенціал, наголошує, що українська жінка серцем відчувала навколишню красу, відтворюючи її в узорах вишивок, уміла перетворити звичайне полотно на витвір високого естетичного значення, намагалася наповнити красою свій побут, зробити привабливим одяг.

В роботі вперше представлена широкомасштабна панорама розвитку декоративного мистецтва України впродовж всього ХХ ст. Художнє життя постає як складний процес взаємовпливів народного і професійного мистецтва, як конгломерат поєднання творчості митців художніх промислів, майстрів народного мистецтва і художників професіоналів декоративного мистецтва. Завдяки новаторському, науково аргументованому підходу Т. Кара-Васильєва подає складний, суперечливий і неоднозначний у своїх пошуках і досягненнях шлях розвитку вітчизняного мистецтва. Книга народилась як підсумок багаторічного дослідження художнього процесу і глибокого вивчення архівних матеріалів, як наслідок численних експедицій у різні регіони України, а головне — як результат мистецтвознавчого аналізу і проникнення в специфіку творення різних видів і жанрів народного мистецтва.

Робота Тетяни Кара-Васильєвої, важлива не тільки з погляду історії мистецтва — вона дозволяє переглянути деякі проблеми історії культури в цілому, її національної своєрідності, внесок українського народу в скарбницю світового мистецтва. Нові відкриття дослідниці розкривають широкому загалу невідому досі царину

української культури, повертають з небуття шедеври світового значення.

Книга написана яскраво та емоційно, наведено чимало поетичних рядків, присвячених образності вишивки, народних пісень, приказок (особливо щодо ролі та значення рушника в народній обрядовості), розкрито глибинні витoki нашої культури, її ментальність, яскраву своєрідність творчого мислення її творців.

Книга Т. В. Кара-Васильєвої «Історія української вишивки» багато ілюстрована. Художником Андрієм Прибегою дуже вдало зроблено макет видання, художнє оформлення, саме завдяки цьому відчуваємо рукотворність вишивки, художню довершеність кожного її стібка, орнаментального і кольорового вирішення. В книзі представлені ілюстрації творів вишивки з різних музеїв України і слід наголосити, що це найбільш цікаві, знакові роботи, котрі дають яскраве уявлення про високий рівень вишивального мистецтва України.

Сподіваюся, що вихід цієї книги значно розширить наше уявлення про українську вишивку як мистецтво різнопланове, як творчість, що знаходилася в єдності із загальним розвитком усього українського мистецтва. Вона сприятиме відродженню і збереженню прадавніх традицій, а головне — усвідомленню сакрального і вишивального мистецтва як феномену людського духу.